

**ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»**

**Інноваційний розвиток
підприємств сфери торгівлі:
світові тенденції та практика в Україні**

Монографія

ЛЬВІВ – 2016

**State Institution «Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»**

**Innovative development of enterprises
in the sphere of trade:
world tendencies and practice in Ukraine**

Monograph

LVIV – 2016

УДК 339.1:330.341.1:658(477)

I-66

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
(протокол № 10 від 31.10.2016 р.)*

Автори:

Давимука С. А. д.е.н., проф. (вступ; пп. 2.1; 4.4; 6.2; 6.3; висновки); Федулова Л. І. д.е.н., проф. (пп. 1.1; 1.2; 1.3; 2.2; 2.3; 2.4; розділ 5; пп. 6.1; 6.3; 6.4; 6.5; 7.3); Попадинець Н. М. к.е.н. (пп. 1.4; 3.1; 3.5; 6.4); Горlach Н. Ю. к.е.н. (пп. 2.5; 4.4); Миколайчук І. П. к.е.н., доц. (пп. 4.1; 4.3); Присяжнюк А. Ю. к.е.н., доц. (пп.3.3); Ціпуринда В. С. к.е.н., доц. (пп. 7.1; 7.2; 7.4); Совершенна І. О. к.т.н., доц. (пп.3.4); Яцишина К. В. ст. викладач (пп.3.5); Розман А. М. аспірант (пп. 3.1; 3.2; 4.2); Дубініна В. В. аспірант (пп. 3.1; 3.2).

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор В. В. Апопій
(Львівський торговельно-економічний університет)
доктор наук з державного управління, професор Р. А. Науменко
(Київський національний торговельно-економічний університет)
доктор економічних наук, професор Т. А. Костишина
(Полтавський університет економіки і торгівлі)

I-66 Інноваційний розвиток підприємств сфери торгівлі: світові тенденції та практика в Україні : монографія / [С. А. Давимука, Л. І. Федулова, Н. М. Попадинець та ін.] ; за заг. ред. С. А. Давимуки ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 432 с.
ISBN 978-966-02-8099-1

У монографії висвітлено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі. Виявлено характерні тенденції стану інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі України та охарактеризовано особливості їх інноваційної стратегії і політики. Визначено інноваційний механізм інноваційного розвитку підприємств та шляхи його реалізації, запропоновано методичний інструментарій щодо оцінки ефективності та результативності інноваційного розвитку торговельних підприємств. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення процесу інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі на макро- та мікрорівнях.

Для наукових працівників, керівників, державних службовців, фахівців, менеджерів підприємств і організацій, викладачів, аспірантів, студентів, а також широкого кола читачів.

УДК 339.1:330.341.1:658(477)

ISBN 978-966-02-8099-1

- © С. А. Давимука; Л. І. Федулова; Н. М. Попадинець; Н. Ю. Горlach; І. П. Миколайчук; А. Ю. Присяжнюк; В. С. Ціпуринда; І. О. Совершенна; К. В. Яцишина; А. М. Розман; В. В. Дубініна, 2016
- © ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016

UDC 339.1:330.341.1:658(477)

*Recommended for publication by the Academic Council
of SI «Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine»
(protocol 10 on 2016, October 31)*

Authors:

Davymuka, S.A., Dr. Sci. (Econ.), Prof. (Introduction, Paras. 2.1; 4.4; 6.2; 6.3; Conclusions); Fedulova, L.I., Dr. Sci. (Econ.), Prof. (Paras. 1.1; 1.2; 1.3; 2.2; 2.3; 2.4, 5 Section, 6.1; 6.3; 6.4; 6.5; 7.3); Popadynets N.M., Ph.D. (Paras. 1.4; 3.1; 3.5; 6.4); Horlach, N.Y., Ph.D. (Paras. 2.5, 4.4); Mykolaychuk, I.P., Ph.D., Assoc. Prof. (Paras. 4.1, 4.3); Prisyazhnyuk, A.Y., Ph.D., Assoc. Prof. (Para. 3.3); Tsipurynda, V.S., Ph.D., Assoc. Prof. (Paras. 7.1, 7.2, 7.4); Sovershenna, I.O., Ph.D., Assoc. Prof. (Para. 3.4); Yatsyshyna, K.V., senior lecturer (para. 3.5); Rozman, A.M., postgraduate (Paras. 3.1, 3.2, 4.2); Dubinina, V.V., postgraduate (Paras. 3.1, 3.2).

Reviewers:

Dr. Sci. (Econ.), Prof. **V. V. Apopi**
(Lviv Trade and Economic University)
Dr. Sci. (St.Man.), Prof. **R. A. Naumenko**
(Kyiv National University of Trade and Economics)
Dr. Sci. (Econ.), Prof. **T. A. Kostyshyna**
(Poltava University of Economics and Trade)

Davymuka, S.A. (Ed.), Fedulova, L.I., Popadynets, N.M., & et al. (2016). Innovative development of enterprises in the trade: global trends and practices in Ukraine (Monograph). Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

ISBN 978-966-02-8099-1

The monograph outlines theoretical and methodological basis and practical aspects of enterprises' innovative development in the sphere of trade. Specific tendencies of the condition of enterprises' innovative development in the sphere of trade in Ukraine are found and peculiarities of their innovative strategy and policy are characterized. Innovative mechanism of enterprises' innovative development and the ways of its implementation are defined and methodical tools to evaluate efficiency and productivity of trade enterprises' innovative development are suggested. Suggestions over improvement of the process of enterprises' innovative development in the sphere of trade at macro- and micro-levels are elaborated.

Developed for scientific officers, managers, public officials, experts, enterprises' and organizations' executives, teachers, PhD students, students and a broad spectrum of readers.

УДК 339.1:330.341.1:658(477)

ISBN 978-966-02-8099-1

- © S. A. Davymuka; L. I. Fedulova; N. M. Popadynets; N. Y. Horlach; I. P. Mykolaychuk; A. Y. Prisyazhnyuk; V. S. Tsipurynda; I. O. Sovershenna; K. V. Yatsyshyna; A. M. Rozman; V. V. Dubinina, 2016
- © Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, 2016

Зміст

ПЕРЕДМОВА	9
РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	
1.1. Теоретико-методичні засади інноваційного розвитку	15
1.2. Інновативність сфери торгівлі.....	29
1.3. Інновації, ініційовані споживачами: можливості залучення торговельних мереж.....	46
1.4. Методичні підходи до управління інноваційним розвитком торговельних підприємств	59
РОЗДІЛ 2. ТРЕНДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ТОРГІВЛІ	
2.1. Світові тенденції інноваційного розвитку	66
2.2. Тенденції та прогнози інноваційного розвитку сфери торгівлі.....	76
2.3. Стан та особливості впровадження новітніх технологій	93
2.4. Роль торговельних ТНК	103
2.5. Зарубіжний досвід інноваційного розвитку торговельних підприємств	111
РОЗДІЛ 3. СТАН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	
3.1. Аналіз діяльності роздрібних торговельних підприємств з позицій потенціалу інноваційного розвитку	118
3.2. Комплексний аналіз інноваційної активності підприємств сфери торгівлі України	152
3.3. Інвестиційне та фінансове забезпечення інноваційного розвитку сфери торгівлі	175
3.4. Трансфер технологій	200
3.5. Особливості проектів інноваційного розвитку підприємств торгівлі	206
РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТОРГІВЛІ	
4.1. Передумови формування стратегії інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі	220
4.2. Типи інноваційних стратегій торговельних мереж та підходи до їх розробки	237
4.3. Імплементация інноваційних стратегій у діяльність торговельних підприємств	248
4.4. Концепція формування та реалізації інноваційної політики підприємств сфери торгівлі	257

РОЗДІЛ 5. ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

5.1. Концептуальна модель інноваційної системи торговельного підприємства.....	264
5.2. Формування системи сучасного інноваційного менеджменту торговельних підприємств	285
5.3. Інтеграційно-мережевий потенціал забезпечення конкурентоспроможності торговельних підприємств	294
5.4. Ефективність та результативність інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі	302

РОЗДІЛ 6. НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

6.1. Передумови та виклики інноваційного розвитку економіки України	310
6.2. Державні стратегічні пріоритети розвитку сфери послуг.....	318
6.3. Напрями формування сучасної інноваційної екосистеми торговельних підприємств	325
6.4. Формування інформаційно-технологічної інфраструктури торговельних підприємств	332
6.5. Технологічний менеджмент в інноваційній системі торговельного підприємства	347

РОЗДІЛ 7. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ КАДРІВ ДЛЯ СФЕРИ ТОРГІВЛІ

7.1. Закономірності системи підготовки кадрів у контексті дії діалектичних законів природи	353
7.2. Інтелектуальний капітал підприємства – основний пріоритет його інноваційного розвитку	359
7.3. Передумови і механізми розвитку інноваційної діяльності в університетах.....	370
7.4. Вдосконалення системи підготовки кадрів для торговельно-економічної діяльності в сучасних умовах	381

ВИСНОВКИ	394
-----------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	401
--	------------

ДОДАТКИ	420
----------------------	------------

CONTENT

PREFACE	9
Chapter 1. INNOVATIVE DEVELOPMENT AS THE FACTOR OF ECONOMIC GROWTH	
1.1. Theoretical and methodological basis of innovative development	15
1.2. Innovativeness of trade sphere	29
1.3. Innovations initiated by consumers: possibility to engage trade networks	46
1.4. Methodical approaches to management of trade enterprises' innovative development	59
Chapter 2. TRENDS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF TRADE	
2.1. World tendencies of innovative development	66
2.2. Tendencies and prognosis of innovative development of trade sphere ..	76
2.3. Condition and peculiarities of new technology introduction	93
2.4. Role of trade TNCs	103
2.5. Foreign experience of trade enterprises' innovative development	111
Chapter 3. CONDITION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF TRADE IN UKRAINE	
3.1. Analysis of retail trade enterprises' activity from the viewpoint of innovative development potential	118
3.2. Complex analysis of enterprises' innovative activity in the sphere of trade in Ukraine	152
3.3. Investment and financial maintenance of innovative development of trade sphere	175
3.4. Technology transfer	200
3.5. Peculiarities of trade enterprises' innovative development projects	206
Chapter 4. STRATEGIC ASPECTS OF ENTERPRISES' INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF TRADE	
4.1. Preconditions of forming of enterprises' innovative development strategies in the sphere of trade	220
4.2. Types of innovative strategies of trade networks and approaches to their development	237
4.3. Implementation of innovative strategies in the activity of trade enterprises	248
4.4. Concept of forming and implementation of enterprises' innovative policy in the sphere of trade	252

**Chapter 5. INNOVATIVE MECHANISM OF TRADE
ENTERPRISES' DEVELOPMENT**

5.1. Conceptual model of innovative system of trade enterprises 264
5.2. Forming of the system of modern innovative management
of trade enterprises 285
5.3. Integration and network potential of maintenance of enterprises'
competitive ability 294
5.4. Efficiency and productivity of enterprises' innovative development
in the sphere of trade..... 302

**Chapter 6. DIRECTIONS TO STRENGTHEN T OF TRADE
ENTERPRISES' INNOVATIVE DEVELOPMENT**

6.1. Preconditions and challenges of Ukraine's economy innovative
development 310
6.2. Public strategic priorities of development of services sphere 318
6.3. Directions of forming of trade enterprises' modern innovative
system 325
6.4. Forming of informational and technical infrastructure
of trade enterprises 332
6.5. Technical management in the trade enterprise' innovative system 347

**Chapter 7. PERSPECTIVES OF STAFF DEVELOPMENT FOR
THE SPHERE OF TRADE**

7.1. Regular patterns of the system of staff training in terms of influence
of dialectic laws of nature 353
7.2. Intellectual capital of enterprises – key priority of their innovative
development 359
7.3. Preconditions and mechanisms of innovative activity development
at the universities 370
7.4. Improvement of staff training system for trade and economic
activity under the current conditions 381

CONCLUSIONS 394

REFERENCES 401

ANNEXES 420

Секрет успіху в бізнесі – «Уже сьогодні робити те, про що інші будуть думати лише завтра».

Уільям Черчіль

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується реформуванням інституційних, економічних, соціальних, фінансових та інших відносин, у становленні яких особлива роль належить сфері торгівлі. Традиційно вважається, що торгівля – це сфера зайнятості й джерело добробуту людей, системоутворююча ланка господарських зв'язків, канал розподілу товарів, послуг, місце відпочинку, формування суспільних настроїв. Стан розвитку торгівлі свідчить про рівень життя й стан економіки та суспільства; саме тут відбувається процес визнання здійснених витрат як суспільно необхідних. У ролі джерела надходження поточних коштів торгівля є як одна з передумов забезпечення фінансової стабільності держави. Задоволення потреб населення, попередження соціальної напруженості в суспільстві, вагомий внесок у валову додану вартість – найбільш значимі функції роздрібно торгівлі. Окрім того, усе частіше індекс цін у роздрібній торгівлі країн, що стабільно розвиваються, визнається індикатором соціально-економічного розвитку суспільства.

Водночас торговельний бізнес як складова системи розподілу економічних благ відображає основні протиріччя й проблеми національної економіки, стан формування інформаційного суспільства, ступінь інтеграції економічних процесів. Роздрібна торгівля, будучи галуззю економіки найбільш наближеною до кінцевого споживача, слугує головним інструментом регулювання основних складових елементів виробничого процесу (обсягу й асортиментів продукції, що випускається) та дозволяє здійснювати моніторинг споживчих переваг, динаміку якості життя населення тощо.

Аналіз показує, що тривала за часом реалізація ліберального курсу розвитку економіки України супроводжувалася істотним ослабленням державного регулювання сфери торгівлі, посиленням процесу стихійного її розвитку й розміщення. У результаті водночас з появою у великих містах країни сучасних торговельних мереж, оснащених сучасним устаткуванням, що використовують високоєфективні технології торгівлі й кваліфікований персонал, у значній частині торговельних підприємств ще й до цього часу зберігаються застарілі способи зберігання товарів, форми й методи обслуговування населення, недостатній рівень кваліфікації працівників.

Загалом сучасний етап розвитку сфери торгівлі в Україні характеризується тим, що в цій галузі господарської діяльності істотно зросла конкуренція. При цьому в конкурентній боротьбі на ринку вітчизняної

торгівлі спостерігається наступ закордонних учасників. Найбільш слабкою ланкою організаційно-економічного механізму управління торгівлею є реалізація інновацій. Зокрема, мають потребу в удосконаленні методична база й механізм активізації інноваційної діяльності, які мають сприяти стійкому розвитку як сфери загалом, так і окремих торговельних підприємств.

Актуальність теми дослідження, результати якого відображено в цій монографії, визначається необхідністю розробки інноваційного механізму розвитку підприємств сфери торгівлі в контексті посилення необхідності реалізації можливостей використання підприємствами досягнень науково-технологічного розвитку в умовах обмеженості економічних ресурсів і реалізації політики інтеграції в європейський простір. Слід зазначити, що інновації у сфері торгівлі як чинник, що сприятиме створенню базису для формування в Україні нового типу економіки, – напрям економічної думки, який до цього часу недостатньо розроблений. В економічній літературі й дослідженнях різних авторів цей аспект опрацьовано несистемно, зокрема існують теоретико-методичні підходи, спрямовані переважно на визначення особливостей інноваційної стратегії й інноваційного потенціалу, що не повною мірою відповідає специфіці торговельної діяльності. Крім того, у розроблених на цей момент методологічних питаннях не враховується особливості мережевої та сервісної економіки, що визначають інноваційну активність торговельних підприємств.

Практика показує, що низька ефективність процесів нововведень формується саме на мікрорівні, тому актуальними напрямками наукових досліджень визначаються питання інноваційного розвитку підприємств, що обумовлено необхідністю формування науково-методологічного базису, спроможного реалізувати можливість опису процесу інноваційного розвитку підприємств і механізмів управління ним. Зазначені питання актуалізуються ще й тому, що в умовах посилення курсу на євроінтеграцію, перед керівництвом вітчизняних торговельних підприємств постає завдання якнайшвидше ідентифікувати методологічний і практичний досвід інноваційного менеджменту країн-членів ЄС та гармонізувати свою політику згідно з його положеннями.

Метою цього дослідження є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо формування інноваційного механізму та удосконалювання процесу управління інноваційним розвитком підприємств сфери торгівлі з урахуванням виявлених особливостей сучасного ритейлу в економічних відносинах на етапі посилення мережевої економіки та становлення інформаційного суспільства.

Упровадження на рівні торговельних підприємств сучасного механізму інноваційного розвитку, адекватного умовам розбудови інтеграційного інноваційного простору, сприятиме перетворенню технологічного знання в

завершений продукт з високою споживчою вартістю. Створюване при цьому інтерактивне інформаційно-технологічне середовище дозволить підвищити креативну здатність генерації нових знань, що потрапляють в корпоративну пам'ять організацій для подальшого використання. Удосконалення процесу трансферу знань і побудова організаційної структури, адекватної принципам самонавчання, підвищить ступінь охоплення повноважень за функціями менеджменту і знизить коефіцієнт дублювання управлінських робіт і коефіцієнт концентрації зазначених робіт у межах функцій управління, збільшить результативність роботи та швидкість прийняття рішень у напрямі забезпечення конкурентоспроможності торговельних підприємств.

Основні теоретичні положення й висновки, розроблені й обґрунтовані в цій монографії, можуть бути використані в процесах удосконалювання механізму регулювання розвитку сфери торгівлі як на державному рівні, так і на рівні регіону: при прогнозуванні й розробці регіональних програм, державних цільових програм, при визначенні пріоритетних напрямів розвитку сфери послуг в Україні. Науково-практичні рекомендації, розроблені в процесі дослідження, можуть застосовуватися при розробці національної інноваційної системи, регіональних інноваційних підсистем, кластерних концепцій, формуванні інноваційних хабів, у яких сфера торгівля має посідати важливе місце в ролі повноправного економічного агента в системі інституційних взаємовідносин.

Secret of success in business – «Do today what others will talk about tomorrow».

William Churchill

PREFACE

Current stage of Ukraine's economy development is characterized by reforming of institutional, economic, social, financial and other relations. Special role in their establishment belongs to trade sphere. It is traditionally believed that trade is the sphere of employment and the source of human wellbeing, core link of economic relations, the channel of goods and services distribution, place of rest and of social moods forming. Trade development level testifies to the level of life and condition of economy and society; it is the place, where the process of recognition of undertaken expenditures as socially essential ones takes place. In terms of current revenues sources the trade stands as one of the preconditions of state financial stability maintenance. The most important functions of retail trade are: the meeting of population needs, prevention of social tension in society and considerable contribution to the gross value added. Moreover, price index in retail trade of stably developing countries is mostly recognized as the indicator of social and economic development of society.

At the same time, trade business as the component of the system of economic goods distribution reflects major disparities and problems of national economy, condition of information society forming and level of economic processes integration. Retail trade being the economy branch most close to the ultimate consumer, serves as main instrument of regulation of main production process components (volume and range of manufactured production) and enables conducting of monitoring of consumer advantages and quality of life, etc.

Analysis shows that long-lasting implementation of liberal course of Ukraine's economy development was accompanied by considerable weakening of state regulation of trade sphere and strengthening of the process of its natural development and allocation. As the result, along with emergence of modern trade networks in the large cities of the country equipped with modern equipment and using highly efficient technologies of trade and qualified staff, majority of trade enterprises still have preserved outdated ways of goods storage, forms and methods of population serving and poor level of staff qualification.

In general, modern stage of trade sphere development in Ukraine is characterized by significant growth of competitiveness in this sphere of economic activity. Along with this, advance of foreign participants is observed in the competitive struggle at domestic trade market. Implementation of innovations is the weakest link of organizational and economic mechanism of trade management. In particular, methodical basis and mechanism of innovative

activity stimulation have to be improved in order to promote sustainable development of both the sphere at a whole and of certain trade enterprises.

Urgency of the research, the results of which are outlined in this monograph, is stipulated by the necessity to elaborate innovative mechanism of development of trade sphere enterprises under the conditions of strengthening of the need to implement possibilities of the use of scientific and technical achievements by enterprises in terms of limited economic resources and implementation of the integration into European space policy. It is worth mentioning that innovations in the sphere of trade as the factor promoting creation of the basis for forming of new economy type in Ukraine is the not yet examined enough trend of economic thoughts. In economic literature and research of different authors this aspect is elaborated unsystematically, in particular there are theoretical and methodical approaches directed at defining of peculiarities of innovative strategy and innovative potential, which does not correspond completely to the specifics of trade activity. Moreover, currently developed methodological issues do not consider the peculiarities of network and service economy that define innovative activity of trade enterprises.

Practice shows that poor efficiency of innovative processes is formed exactly at micro-level. Thus, the issues of enterprises' innovative development are defined as urgent directions of scientific research stipulated by the need to form scientific and methodological basis capable to implement the possibility to describe the process of enterprises' innovative development and mechanisms of their management. The abovementioned issues are up-to-date also due to the fact that in terms of strengthening of European integration aspirations the management of domestic trade enterprises faces the task of fast identification of methodological and practical experience of innovative management in the EU countries and of domestic policy harmonization according to its provisions.

The research aims to explain theoretical basis and to develop practical recommendations on forming of innovative mechanism and on improvement of the process of enterprises' innovative development in the sphere of trade taking into account the detected peculiarities of modern retail in economic relations at the stage of network economy strengthening and informational society establishment.

Introduction of modern innovative development mechanism at the level of trade enterprises adequate to conditions of integrated innovative space development will promote transition of technological knowledge into the final product with high consumer value. The created in this course informational and technological environment will enable strengthening of creative ability to generate new knowledge that falls into organizations' corporate memory for further use. Improvement of knowledge transfer process and construction of organizational structure adequate to the principles of self-education will increase the level of responsibilities coverage by management functions and

decrease the coefficient of management work duplication and coefficient of the abovementioned works concentration within the management functions. It will also increase work efficiency and the speed of decisions making in terms of maintenance of trade enterprises' competitive ability.

Major theoretical basics and conclusions developed and explained in this monograph can be used in the process of improvement of trade sphere regulation mechanism both at state and regional levels: in the course of prognostication and development of regional programs and state target programs and in the course of defining the priority directions of services sphere development in Ukraine. Scientific and practical recommendations elaborated in the course of research can be used while developing national innovative system, regional innovative subsystems and cluster concepts and forming of innovation hubs, where the trade sphere should take important place as rightful economic agent in the system of institutional relations.

РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1. Теоретико-методичні засади інноваційного розвитку

Сьогодні світогосподарський розвиток і економічне зростання характеризуються провідним значенням науково-технологічного імперативу й інтелектуалізацією основних факторів виробництва, які суттєво впливають на конкурентоспроможність національних економік, а сучасне суспільне відтворення в розвинених країнах визначається як інноваційне відтворення, основу якого складають нове наукове знання, передові інформаційні технології, високотехнологічні послуги й продукти. На думку більшості економістів, у сучасних умовах глобальний економічний розвиток визначається сполученням двох суперечливих тенденцій: залежністю світової економіки від інтересів транснаціонального капіталу, з одного боку, і конкуренцією національних економічних систем, – з іншого. Отже, інноваційний тип економічного зростання став закономірним результатом еволюції економічної динаміки, а розкриття її змістовних характеристик і адекватних форм прояву стало закономірним результатом розвитку економічної й управлінської наукової думки.

Слід зазначити, що інноваційний розвиток як фактор економічного зростання має основне значення для підвищення добробуту, оскільки його результатами користуються й найменш соціально захищені групи. Отже, інновації сприяють економічному зростанню за рахунок створення нових ринків і підвищення показників ефективності, на що вказує лауреат Нобелівської премії Пол Кругман: «... від продуктивності залежить не все, але в довгостроковій перспективі – дуже багато чого» [1]. Інноваційний розвиток сприяє підвищенню рівня добробуту майбутніх поколінь у багатьох напрямках, так, інновації в медико-біологічній галузі скорочують розповсюдження хвороб і вирішують проблему голоду, поліпшуючи тим самим здоров'я людей; інновації в галузі телекомунікацій і організації інформації сприяють розвитку освіти, політичної й соціальної сфер; інновації в інтелектуальних мережах приводять до більш ефективного й раціонального енергоспоживання тощо.

Основоположною роботою, з якої було, як вважається, розпочато розгляд довгих траєкторій економічного розвитку була робота Ф. Рамсі [2], у якій він, зокрема, визначив, що таке оптимальна траєкторія в довгому, у тому числі безкінечному, часовому інтервалі. Можливості переходу до інноваційного розвитку встановлюються в самій економічній системі (державі, підприємстві), а не генеруються поза нею. Звідси, можливості нарощування якісних темпів одержує та країна (підприємство), що домінує серед інших щодо вагомості інноваційного продукту. Отже,

перехід економіки до інноваційного розвитку – це накопичений капітал, що забезпечує технологічний прорив і зростання продуктивності.

В економічній науковій думці існує безліч концептуальних підходів, що характеризують інноваційний потенціал як фактор розвитку, найчастіше діаметрально протилежних. До них належать теорії: інноваційної динаміки (Й. Шумпетер, Ф. Бродель, С. Кузнець); економіки підприємницького суспільства (П. Друкер); базисних інновацій (Г. Менш); дифузії інновацій у просторі (Т. Хегерstrand); регіонального життєвого циклу (Р. Вернон); осей розвитку (П. Потье); регіонального зростання (Х. Зіберт) та ін. Більш конкретно еволюцію становлення теорії інноваційного розвитку представлено в табл. 1.1.

Глибокі дослідження ролі відповідних факторів в економічному розвитку розпочалися після публікації відомої роботи Н. Кондратьєва [3]. Розгляд ученим великих циклів кон'юнктури (довгих хвиль) ініціювало дослідження про причини цих циклів та їхньої тривалості, у якості найбільш важливої з них були визнані нововведення.

Н. Кондратьєв досліджував динаміку індексів товарних цін, заробітної плати, виробництва найважливіших видів продукції в європейських країнах з 1770 по 1926 рік. Початок великого підйому він пов'язував з масовим впровадженням у виробництво нових технологій, із залученням країн у світове господарство. Великий підйом він характеризує так: впровадження технологічних нововведень відбувається паралельно з розширенням інвестиційного процесу, що, своєю чергою, стимулює виробництво й попит, які сприяють зростанню цін. Безробіття зменшується, заробітна плата й продуктивність праці зростають. Уся економіка відчуває підйом, змінюється стиль життя людей. Великі соціальні потрясіння припадають на кінець великого підйому й на нижню крапку циклу. Підйом першого великого циклу Н. Кондратьєв пов'язував з промисловою революцією в Англії, другого – з розвитком залізничного будівництва, третього – із впровадженням електроенергії, телефону й радіо, четвертого – з автомобілебудуванням. Згодом дослідники, продовжуючи вчення відомого економіста, виділяють новий, п'ятий цикл і пов'язують його з розвитком електроніки, генної інженерії, мікропроцесорів.

Наукове передбачення Н. Кондратьєва дозволило йому провести таку періодизацію великих циклів, у яку вквалися й Велика депресія 1930-х років, і застій 1970-х. Висока точність його прогнозів слугувала поштовхом для подальшого дослідження теорії середніх і коротких циклів. Так, середні промислові хвилі (цикли) мають довжину 7-12 років. У цей період відбувається заміна активної частини основного капіталу (верстатів, устаткування, транспорту та ін.). Уточнювалася й концепція коротких циклів (2-4 роки). Її пов'язують з кон'юнктурними змінами у

Таблиця 1.1

Характеристика деяких теорій інноваційного розвитку

№	Автор	Зміст	Наукові праці
1.	А. Сміт	Організаційним механізмом капіталізму слугує не тільки ринкова система (співвідношення попиту та пропозиції), але й конкуренція, що змушує не просто задовольняти всі зростаючі потреби за допомогою зниження цін і поліпшення якості, але й робити це найбільш ефективним засобом за допомогою переходу на нові технології, тобто за допомогою інновацій.	Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
2.	Й. Шумпетер	Концентрація уваги на економічних інноваціях і висока оцінка ролі підприємця-новатора в економічному прогресі. Роль підприємців полягає в тому, щоб реформувати або революціонізувати виробництво, використовуючи винаходи для випуску нових товарів або виробництва старих більш новим способом, відкриваючи нові джерела сировини й матеріалів або нові ринки, реорганізуючи галузь.	Шумпетер Й. А. История экономического анализа / Й. А. Шумпетер. – LVI, 494 с.
3.	Дж. Д. Бернал	Розкриває зв'язок між науковими, технологічними й соціальними нововведеннями на всіх етапах розвитку суспільства. Відзначає, що «періоди розквіту науки зазвичай збігаються з періодами посилення економічної активності й технічного прогресу».	Бернал Д.Д. Наука в истории общества / Д. Д. Бернал. – М.: Изд-во. иностр. лит., 1956. – 735 с.
4.	Г. Менш	Проведення паралелі між темпами економічного зростання й циклічністю з появою базисних нововведень. Обґрунтування положень про базисні, поліпшуючі і псевдоінновації, взаємозв'язок довгострокових циклів у галузі винаходів, інновацій та економіки. Розробив метаморфозну модель інвестицій, у якій кожний довгий цикл має форму S-образної кривої, що описує життєвий цикл технологічного укладу. На етапі злиття двох життєвих циклів настає перерва еволюційного розвитку – «технологічний пат, вихід з якого неможливий без розробки й упровадження інновацій. Процес інноваційного розвитку, на думку Г. Менша, відбувається після фази депресії.	Mensch G. Das technologische Patt: Innovationen unbervindend die Depression. – Frankfurt am Main, 1975.